

IME DALMACIJE U 2. I 1. ST. PRIJE KRISTA

SLOBODAN ČAČE
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of philosophy in Zadar

UDK: 801.311 (497.5 Dalmacija) "02/01"
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno : 2003-02-02
Received

Kada je pod Augustom došlo do podjele rimskog Ilirika na dvije provincije, sjeverna je dobila ime *Pannonia*, a južna zadržala ime *Illyricum*. No od samog se početka južna provincija počinje nazivati i *Dalmatia*. Nedvojbeno je da ime potječe od naroda *Delmatae* (*Dalmatae*), no čini se da je presudnu ulogu imala činjenica da se ime *Dalmatia* već ranije, možda od kraja 2. st. prije Krista, ukorijenilo na prostoru između rijeka Krke na sjeverozapadu i Neretve na jugoistoku. U članku autor raspravlja o ovim ranim spomenima oblasnog imena *Dalmatia*.

U starijim grčkim djelima spomenuta oblast zapravo nije percipirana kao cjelina, pa nije ni posebno imenovana. Oblast je u razdoblju od 4. do ranog 2. stoljeća prije Krista bila podijeljena između raznih domaćih zajednica (Hilejci, Bulini, Nestejci u primorju), grčkih Isejaca (Tragurij, Epetij) te, povremeno, ilirskih kraljeva i dinasta. S osamostaljenjem i afirmacijom Delmata stanje se korjenito mijenja. Iako Delmati nikada neće zauzeti čitavo ovo područje, njihova je premoć neupitna. No isto je tako važna činjenica da su sve lokalne populacije zapravo bile etnički srodne Delmatima. To dvoje je, najvjerojatnije, dovelo do toga da je oblast između jugoistočne granice Liburnije i sjeverozapadne granice rimskog posjeda u Iliriku (osvojenog 168. prije Krista) dobila ime upravo po Delmatima.

Autor analizira navode u Posidonija (F 174 Jacoby = Athenaeus, IX 369cd), zatim u Vatinijevim pismima Ciceronu (*ad fam.* 5, 9, 2; 5, 10, 4), a opširnije prikazuje problematiku podataka u Plinija (Nat. hist. 3, 141: *Liburniae finis et initium Delmatiae Scardona in anne eo XII passuum a mari*) za koje se pretpostavlja da potječu iz nekog Varonova djela. Naposljetku podsjeća na to da je i Strabon uključio Dalmaciju kao posebnu oblast u svoj opis Ilirika (7, 5, 5: ἡ τῶν Δαλματῶν παραλία; τὴν Δαλματικήν).

Zaključno se upućuje na pisanje Veleja Paterkula (2, 90, 1; 2, 110, 1-2; 2, 114, 3), kod kojeg se vidi povezivanje Delmata sa srodnim plemenima u unutrašnjosti (2, 115, 4: Desitijati, Pirusti), što je jasan znak širenja imena na ono što će potkraj Augustove vladavine biti odijeljeno kao provincija u kojoj će se postupno utvrditi ime *Dalmatia*.

granice same Liburnije oko rijeke Krke. Razmjerno nova pojava, Delmati, stupaju na pozornicu tek s Polibijem.¹² Moguće je da je sam Polibije u svom prikazu prvog ratovanja Rimljana s Delmatima na pogodnu mjestu pružio nekoliko podataka o geografiji i etnografiji oblasti, ali to doista nije moguće i dokazati jer je odgovarajući dio Polibijeva teksta izgubljen.

U svakom slučaju moralo je postojati djelo nekoga grčkog autora u kojem su se nalazili i takvi podatci. Gotovo je sigurno da se radi o povjesničaru, a ne zemljopiscu. Kao što sam napomenuo na drugom mjestu, vidi se da je Strabon, uvažavajući veliko značenje Delmata, zapravo iz više različitih vrela pabirčio podatke koje je interpolirao u geografski opis istočnojadranske obale koji inače nosi obilježja tradicionalnog periplusa.¹³

Strabonovo oslanjanje na stariji grčki izvor vidi se po nizu pojedinosti. Najuočljivije je to u imenima. Za etnik Delmati Strabon rabi redovito lik *Dalmateus* (Δαλματεύς; nom. mn. Δαλματεις, gen. mn. Δαλματέων). Tako kaže: ποταμός φορτίοις ἀνάπλων ἔχων μέχρι Δαλματέων "tijeka plovna za trgovačke brodove do Delmata" (7, 5, 4); ἡ τῶν Δαλματέων παραλία καὶ τὸ ἐπίγειον αὐτῶν Σάλων "delmatsko primorje i njihova luka Salona" itd. Isti lik rabi i drugdje (7, 5, 10).

U tome se on podudara s Polibijem. Delmatsku zemlju Strabon naziva *Dalmatike* (Δαλματικῆ), što je još jedno izrazito grčko imenovanje. Razumljivo, kod pisca kao što je Strabon, ne smijemo očekivati da je mehanički prenosio u svoj tekst oblike imena koje je nalazio u izvorima koje je čitao i koristio. Ostaje samo zaključak da se Strabon u opisu obalnog pojasa dosljedno pridržavao likova koje je našao u svojim grčkim vrelima.

Apijan u vezi s različitim oblicima delmatskog imena kaže:

Καὶ συνήλασεν ὁμῶς ἐς πόλιν Δελμίνιον, ὅθεν ἄρα καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῖς ἐς Δελματέας, εἶτα Δαλμάτας ἐτρέπη "On (Marcije Figul, 156. g. prije Krista) ih je ipak stjerao u grad Delminij, po kojemu su i dobili ime Delmateji, potom promijenjeno u Delmati" (*Illyr.* 11).

Sam Apijan će inače svuda rabiti grčki lik etnika koji je očevidno usuglašen s latinskim: Δαλμάται prema lat. *Dalmatae*.

U vezi s ovom pojedinošću za raspravu o izgubljenim tekstovima zanimljivo je zapažanje Dobiáša koji je nastojao objasniti Apijanov polovični prikaz prvog rimsko-delmatskog rata. Apijan naime govori samo o pohodu Marcija Figula 156., ignorirajući nastavak rata koji je dovršio pobjedom Scipion Nazika sljedeće godine. Dobiáš smatra da se ovakav čudan "previd" mogao dogoditi jedino ako je Apijan ovdje prešao na korištenje nekog drugog izvora. O kojem se izvoru radi, doista nije moguće utvrditi, osim što je sigurno da to nisu bili glavni povijesni tekstovi za sredinu 2. st. prije Krista, Polibijev i Livijev. U stvari, praktički je sigurno da se radi o djelu na grčkom jeziku.¹⁴

¹² Polibije, 32, 9, prvi je antički pisac koji spominje Delmate; povod je rat koji su im Rimljani objavili 156. g. prije Krista, a Polibije u sačuvanom odlomku sažeto prikazuje kako je došlo do sukoba, spominjući usput i osamostaljšivanje Delmata nakon Pleuratove smrti (181. g. prije Krista).

¹³ S. ČAČE, 1995.

¹⁴ Sasvim konkretno to znači da su i Livije i bilo koji drugi rimski izvor praktički isključeni; J. DOBIÁŠ, 1929, 160.

Od autora u čijem je djelu bilo riječi o srednjoj Dalmaciji valja svakako spomenuti Artemidora. U dvjema lemmama Stjepana Bizantinca čitamo:

Βουλῖνοι, ἔθνος περὶ Ἰλλυρίαν. Ἀρτεμίδωρος δὲ οὐκ ἔθνος, ἀλλὰ Βουλῖνην πόλιν φησίν, ἧς τὸ ἔθνικὸν Βουλῖνος. “Bulini, narod kod Ilirije. Artemidor kaže da to nije narod već grad Buline, od kojeg je etnik Bulin.”

Νέστος, πόλις καὶ ποταμὸς Ἰλλυρίας. τὸ ἔθνικὸν Νέστιος, ὡς Ἀρτεμίδωρος δευτέρῳ γεωγραφουμένων, καὶ Νεστὶς ἡ χώρα. “Nest. Etnik Nestijac, kako kaže Artemidor u drugoj geografskoj knjizi, a Nestida je zemlja.”

Artemidor piše na temelju dobrog poznavanja obala Sredozemlja, pa i samog Jadrana, očividno i na temelju novih spoznaja koje su ušle u grčku i rimsku književnost nakon rimskih pohoda u 3. i 2. stoljeću. Pođemo li od pretpostavke da je Artemidor “polise” Bulinu i Nest spominjao u sklopu realne, aktualne geografije, njegovo pisanje je iznimno važno svjedočanstvo opstanka barem dvaju “plemena” do odmaklog 2. stoljeća. Na žalost je Artemidorovo djelo izgubljeno, pa niti možemo provjeriti podatak o Bulinima i Nestima, niti možemo utvrditi kako Artemidor gleda na čitavu oblast srednje Dalmacije. I samo spominjanje “Ilirije” ovdje je problematično. Ukoliko bismo prihvatili pretpostavku da je Iliriju spominjao kao širu prostornu oznaku već Artemidor, odnosno da to nije Stjepanova “interpretacija”, posve je moguće da se radi o imenovanju ukupnog istočnojadranskog pojasa koji se već u 2. stoljeću prije Krista počeo nazivati ilirskim imenom.

Sažimljući gornje opaske, možemo zaključiti da je srednja Dalmacija u očima Grka, a zatim i prvih Rimljana, ostala osobitom zonom koja zapravo ne pripada Ilirima, kao što ne pripada ni Liburnima. I same prilike u oblasti slabo su pogodovale ustaljivanju nekog obuhvatnog imena. Po otočju i na pojedinim dijelovima obalnog pojasa širila se i ustaljivala izravna ili posredna dominacija Isejaca, dok s jugoistoka u 3. i na početku 2. stoljeća nastoje područjem zagospodariti ilirski kraljevi. Same domorodačke zajednice koje su još neko vrijeme pokušavale održati određeni stupanj nezavisnosti, doista nisu mogle biti faktor integracije.

S druge strane, kako pokazuju arheološka proučavanja, srednjodalmatinsko područje, zajedno s dubokim zaleđem iza Dinare, predstavlja jedinstvenu kulturnu oblast u kasno brončano i u željezno doba, odnosno još i vrijeme grčkog naseljavanja na otocima u 4. stoljeću.¹⁵ Proučavanja epihorske antropomije pokazala su da u oblasti dominira jedinstvena imenska skupina (srednjodalmatiska po Katičiću).¹⁶

Jedno s drugim upućuje na zaključak da je oblast napučena zajednicama koje pretežno pripadaju istoj etničkoj cjelini. No tek kada se u oblasti nametnu Delmati kao vodeći čimbenik, došlo je do toga da i oblast i njezini (autohtoni) stanovnici napokon dobiju posebno ime po kojem će se jasno razlikovati od susjeda duž obale. Drugim riječima, kada se napokon pojavi ime *Delmatia/Dalmatia*, ono će označavati ne samo područje koje je pod trajnom dominacijom političke zajednice Delmata nego i čitavu oblast napučenu domorocima koji su srodni Delmatima, kao i doseljenim Grcima.

¹⁵ Kasno brončano doba: Š. BATOVIĆ, 1983; željeznodobna kulturna skupina: B. ČOVIĆ 1987.

¹⁶ R. KATIČIĆ, 1964; usp. R. KATIČIĆ, 1963.

To bi bila i pretpostavka koju bismo nastojali verificirati u daljnjem izlaganju.

Spomen Dalmacije u Posidonija

Najstariji spomen imena *Dalmatia* javlja se u djelu Posidonija, uglednog i svestranog maloazijskog Grka (?-51. g. st. prije Krista). Opsežna Posidonijeva povijest obuhvaća razdoblje od godine 144. prije Krista, nastavljajući se na Polibijevo djelo koje seže do te godine. Djelo je izgubljeno, ali je poznato da je obuhvaćalo razdoblje do 85. g. prije Krista, odnosno do mira u Dardanu kojim je Sula okončao ratovanje s Mitridatom. Unutar navedenoga vremenskog raspona nalazi se i pohod Cecilija Metela 118. g. prije Krista, pa je razumno pretpostaviti da je Posidonije upravo u vezi s tim pohodom prikupio i određen broj podataka o Delmatima i o njihovoj zemlji.¹⁷ Da je Posidonije i inače običavao posvećivati znatnu pozornost običajima "barbara", kao i karakterističnim odnosno osebnim pojavama područja u kojima oni žive dobro je poznato iz sačuvanih odlomaka, ponajviše onih koji se bave Galima.

Prema navodu u Ateneja, Posidonije u svojoj 24. knjizi govori i o osobitim vrstama mrkve i repe "u Dalmaciji" (F 174 Jacoby = Atenej, IX 369cd: Ποσειδώνιος δ' ὁ ἀπὸ τῆς Στοᾶς ἐν τῇ τετάρτῃ καὶ εἰκοστῇ τῶν ἱστοριῶν περὶ τὴν <Δ>αλματιαν φησὶ γίνεσθαι γογγυλίδας ἀκηπέυτους καὶ ἀγρίους σταφυλίνους.).

Posidonijevo pisanje pomaže nam jasnije rasvijetliti uporabe izraza Dalmacija u 1. st. prije Krista. Govoreći o osobitim biljnim vrstama oblasti, Posidonije, razumljivo, cilja na područje imenovano po Delmatima: to je razvidno iz (pretpostavljenog) konteksta, kao i po samom imenovanju. S druge strane, imajući u vidu promjenjivost političkih granica, isto je tako jasno da se već morao donekle ustaliti pojam Dalmacije kao oblasti koju nastava (pretežito) etnos Delmata.

Valja ipak napomenuti da ne smijemo biti potpuno sigurni u to da je ime *Dalmatia* stajalo u posve istom obliku i u Posidonijevu djelu. Atenej je mogao prilagoditi ime zemlje znanju čitatelja svoga doba (2./3. st. po Kristu). Unatoč tomu se čini vjerojatnijim da Atenejev navod praktički predstavlja citat i da je Posidonije doista upotrijebio ime *Dalmatia* kao ime delmatske zemlje. Imajući u vidu Strabonovo imenovanje zemlje, *Dalmatike*, zacijelo također preuzeto iz nekoga kasnog helenističkog autora, čini se vjerojatnim da je Posidonije ovdje jednostavno preuzeo oblik imena koji se već rabio u Rimljana. Takvo imenovanje, korištenjem osnove etnika na koju se dodaje *-ia*, često je u latinskom jeziku. Štoviše, reklo bi se da je to uobičajeno i za Ilirik, pri čemu je zapravo samo tvorba *Illyricum* iznimka. Sasvim je sigurno da su Rimljani već na prijelazu 3. u 2. st. uobičajili nazivati zemlju Histra *Histria*, a najkasnije tijekom 2. st. prije Krista uveli i imena *Iapudia*

¹⁷ Usp. komentar F. JACOBY, FGrHist II A, Kommentar, 155 i 160. V. također S. ČAČE, 1995, 117-118.

i *Liburnia*. Kada Apijan, primjerice, govori o događajima iz 84. g. prije Krista kada popularski vođe Cina i Karbon pokušavaju prebaciti svoju vojsku morem na istočnu obalu Jadrana, oblast iskrcavanja svaki put je označena kao *Liburnia* (*Bell. civ. 1, 77-78: ἐς Λιβυρνίαν, ἔκ ... Λιβυρνίως*). Nema nikakova razloga pretpostavljati da je Apijan ovdje sam uveo ime Liburnije zamjenjujući neku perifrazu koja je stajala u njegovu izvoru, svakako znatno bližem vremenu događaja. Naposljetku i u poznatom izvтку iz Salustijeve povijesti, djelu napisanom sredinom 1. st. prije Krista spominje se *Iapudia*.¹⁸

Tako dobiva na snazi pretpostavka o pojavi imena *Dalmatia* u sklopu procesa sve znatnijega rimskog sudjelovanja u zbivanjima i odnosima na tlu primorskog Ilirika. Zacijelo, također, ovo imenovanje od početka sadrži neku marginu neodređenosti. Dalmacija jest zemlja imenovana po Delmatima, koji su u njoj najjači i koji je pretežno naseljuju i stvarno njome gospodare, ali promjenjivost političkih granica, zajedno s činjenicom da u toj oblasti ima i jedinica koje etnički nisu delmatske, čini da ime Dalmacija u isto vrijeme označuje naprosto širu oblast smještenu između Liburnije na sjeverozapadu i "starog" Ilirika¹⁹ na jugoistoku.

Premda mnogi aspekti Posidonijeva pisanja ostaju u tami, dopušteno je još pretpostaviti da se ovakva uporaba imena Dalmacija širi od kasnog 2. stoljeća prije Krista, imajući u vidu da je Posidonije pisao o delmatskoj zemlji povodom ratovanja 118. g. prije Krista.

Dalmatia u Vatinijevim pismima

Nakon spomena u Posidonija, ime Dalmacije javlja se ponovno u pismima koja je Publije Vatinije, tada u ulozi prokonzula u Iliriku, slao Ciceronu. Zahvaljujući dataciji koju pisma eksplicitno navode ili se ona kontekstom razmjerno sigurno određuje, znamo da je riječ o zbivanjima u 45. godini prije Krista.

Vatinije tako piše Ciceronu iz tabora u Naroni, srpnja 45. g. prije Krista (*ad fam. 5, 9, 2*):

Dicitur mihi tuus servus anagnostes fugitivus cum Vardaeis esse: de quo tu mihi nihil mandasti, ego tamen terra marique ut conquireretur, praemandavi et profecto tibi illum reperiam, nisi si in Dalmatiam²⁰ aufugerit, et inde tamen aliquando eruam.

"Kažu mi da je tvoj odbjegli rob čitač među Vardejcima. O njemu mi nisi ništa javio; ja sam ipak zapovjedio da ga traže i na kopnu i na moru i zacijelo ću ga pronaći, osim ako nije pobjegao u Dalmaciju, no i od tamo ću ga jednom izvući."

Vatinije, dakle, očekuje da će odbjegli Ciceronova roba pronaći i uhvatiti ako je među Vardejcima (Ardijejcima). Ukoliko je pak utekao u Dalmaciju,

¹⁸ Iz Salustijeve II. knjige: *Primam modo Iapydiam ingressus* (*C. Sallustii Crispi Historiarum reliquiae*, ed. B. MAURENBRECHER, Teubner, Lipsiae 1891, 73, Fr. 40).

¹⁹ Oznaka "stari" čini mi se zgodnom za onaj dio primorskog Ilirika koji su Rimljani stekli 168. padom Gencijevim. Mislim da bi drukčije skraćeno označavanje lako stvorilo nesporazume (primjerice "uži Ilirik" ili sl.).

²⁰ U rukopisima različito: *Dalmatiam G, alm- R, Delm- M.*

Vatinije napominje da to traži poseban napor (i vrijeme). Budući da znamo kako se Vatinije upravo tada, u rano ljeto 45., sprema napasti Delmate, s kojima će se boriti 3-4 mjeseca, posve je jasno da pod Dalmacijom podrazumijeva područje koje pripada Delmatima, odnosno područje koje Delmati stvarno drže.

U drugom pismu (*ad fam.* 5, 10, 3), Vatinije, žaleći se Ciceronu na to što mu Cezar uskraćuje pravo na trijumf za uspjehe postignute u ratu s Delmatima, kaže: *quasi vero non iustissimi triumphī in Dalmatia res gesserim*. I ovdje *Dalmatia* označuje područje Delmata, ono područje na kojem je Vatinije ratovao. I odmah u nastavku Vatinije upozorava na to da se o stvarnoj delmatskoj sili zapravo ne zna dovoljno. Ne može se od njega, Vatinija, tražiti da tu silu potpuno svlada odnosno da osvoji čitavo područje, kada Delmati raspolažu ne samo sa svojih prvotnih 20 gradova, nego i s još 60 drugih koje su pridobili:

Nam si hoc expectandumst, dum totum bellum conficiam, viginti oppida sunt Dalmatiae antiqua, quae ipsi sibi asciverunt, amplius sexaginta.

U živom i mjestimice eliptičnom Vatinijevu izlaganju nalazimo tvrdnju “dvadeset je starih gradova Dalmacije”, a odmah zatim: “(a onih) koje su oni sami (*ipsi*, dakle Delmati) stekli još (je) šezdeset.” Za Vatinija su izrazi *Dalmatia* i *Dalmatae* praktički ekvivalentni.

U istom pismu, napokon, u trećoj uporabi izraza *Dalmatia*, srećemo ponovno ime u ulozi prostorne oznake: *Ego post supplicationes mihi decretas in Dalmatiam profectus sum* (5, 10, 4).

Vatinijeva pisma su nam iznimno vrijedan izvor. Ona najizravnije potvrđuju da se do sredine 1. st. prije Krista već sasvim ustalilo shvaćanje prema kojem se znatan dio prostora između Krke i Neretve nalazi trajno u sklopu delmatske političke zajednice; budući da se taj prostor već ranije počeo nazivati Dalmacijom, do neke mjere je i logično da se javila i uporaba horonima *Dalmatia* kao oznake za političku zajednicu Delmata, za ono što se inače označavalo jednostavno pluralnim likom etnika: *Dalmatae*. Može li se ovo izjednačavanje (*Dalmatia* = *Dalmatae*) smatrati dokazom da su Delmati do tog vremena postigli toliki stupanj integracije i unutrašnjeg preustroja da je njihova zajednica poprimila značaj države? Podsjećajući na to koliko su zamršene, ali i jalove raspre koje polaze od aplikacije slabo definiranih apstraktnih koncepata, radije ćemo odustati od odgovora. Naznačio bih samo to da Vatinijevi navodi vrlo rjeđito pobijaju primitivističke interpretacije delmatskog ustroja i kulture uopće.²¹

Strabonova Δαλματία

U Strabonovoj Geografiji nalazimo nekoliko navoda koji su iznimno važni za temu ove rasprave. Ovdje ćemo obratiti pozornost na jedino mjesto u sačuvanim dijelovima Strabonova djela gdje se izrijeком spominje ime Dalmacije; na to kako Strabon inače shvaća podjelu Ilirika i imenuje oblast Delmata, osvrnut ćemo se malo dalje.

²¹ O ovoj problematici: M. ZANINOVIĆ, 1966., 27 i d.; G. ALFÖLDY, 1965, 168 i d.; F. PAPA-ZOGLU, 1967, 22; J. J. WILKES 1969, 162-163, 177 i d.; M. SUIĆ, 1979; S. ČAČE, 1979, 105-116.

Ἔθνη δ' ἐστὶ τῶν Παννονίων Βρεῦκοι καὶ Ἀνδιζήτιοι καὶ Διτίωνες καὶ Πειροῦστοι καὶ Μαζαῖοι καὶ Δαισιτιάται. τῶν Βάτων ἡγεμῶν, καὶ ἄλλα ἀσημότερα μικρά, ἃ διατείνει μέχρι Δαλματίας σχεδὸν δέ τι καὶ Ἀρδιαίων ἰόντι πρὸς νότον (7, 5, 3) "Plemena Panonaca su Breuci, Andizetijci, Ditioni, Pirusti, Mazejci i Desitijati, kojih je vođa Baton, kao i druga mala bez važnosti, a protežu se sve do Dalmacije i gotovo do Ardiječaca kada se ide na jug."

Čini se da ovaj odlomak, u obliku koji nam je sačuvan, potječe u cijelosti iz druge redakcije djela, iz vremena kada su Strabonu postali dostupni podaci o dubljoj unutrašnjosti.²² Ti podaci su rezultat rimskih ratova za konačno osvajanje dinarskog prostora i Panonije do Dunava. Kao što je poznato, radi se o nizu pohoda između 11. i 8. g. prije Krista, te o velikom ratu s ustanicima 6.-9. g. po Kristu na koji Strabon i aludira spominjući desitijatskog vođu Batona. Imajući to u vidu, čini se u prvi mah ovo Strabonovo mjesto sasvim blisko uporabi imena Dalmacija u Veleja Paterkula. No već pri prvom čitanju Paterkulova teksta uočavamo da on pod Dalmacijom razumijeva već široko područje koje, valja posebno istaknuti, uključuje upravo Piruste i Desitijate, one koje je Strabon svrstao među Panonce (v. niže). Naprotiv je posve sigurno da Strabon ovdje pod Dalmacijom misli na zemlju samih Delmata: da je tako pokazuje usporedni spomen zemlje Ardiječaca. Štoviše, kada se uzme u obzir cjelina izlaganja u pripadnom odjeljku (7, 5, 3), jasno je da i Dalmacija i Ardiječci ulaze u sastav gorovitog pojasa koji se proteže duž čitavog istočnog Jadrana, odnosno, kako izrijekom navodi, duž "ilirske obale" (τῆς Ἰλλυρικῆς παραλίας). Zbog lakune u prethodnom dijelu teksta spomenuti goroviti pojas duž Jadrana nema imena, ali je zapravo sigurno da je pojas morao biti imenovan.²³

Vidi se, u svakom slučaju, da je Strabonu poznato ime *Dalmatia* i to, po svoj prilici, preko rimskih izvora ili pak preko onih grčkih pisaca koji su i sami prihvatili ime Dalmacije kao ime oblasti u kojoj dominiraju Delmati.

Plinijeva Delmatia (Dalmatia): Nat. hist. 3, 141

Kao što je općenito prihvaćeno, Plinijev opis Ilirika počiva na više različitih vrela nejednakih po vremenu postanka, sadržaju, svrsi i načinu izlaganja. Uglavnom se uzima da su tri vrela najvažnija: službeni popisi zajednica u provinciji Dalmaciji,

²² Datacija Strabonova djela odavna je predmetom živih rasprava. Raniju (prvu) redakciju djela već oko 7. g. prije Krista obrazložio je E. PAIS, 1908, 633, 675-678. B. NIESE, 1878, 33-45, je predložio 18./19. g. po Kristu kao vrijeme kada je djelo konačno završeno; usp E. HONIGMANN, 1931, 81-85. Novija sinteza, s raspravom o starijim prinosima D. DUECK, 2000, posebno 145 i d.

²³ Sačuvani dio navoda glasi: ἄπασα δ' ἡ ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἀδρίου παρήκουσα ὄρεινὴ μέχρι τοῦ Ριζονικοῦ κόλπου καὶ τῆς Ἀρδιαίων γῆς ... μεταξὺ πίπτουσα τῆς τε θαλάττης καὶ τῶν Παννονίων ἐθνῶν. "Čitava brdovita (zemlja) koja se pruža od vrha Jadrana do Rizonskog zaljeva i zemlje Ardiječaca ... nalazi se između mora i panonskih naroda". Vjeruje se da tu nedostaje ime oblasti. U svom izdanju Meineke ostavlja lakunu (*Strabonis Geographica*, Recogn. A. Meineke, Teubner, Leipzig 1866.); neki drugi izdavači upneću ἡ Ἰλλυρικῆ παραλία (Groskurd) ili Ἰλλυρικῆ ἐστὶ (Jones) – usp. H. L. JONES, 1967, 256.

(142) ... *Narona colonia terti conventus a Salona LXXXV p., adposita cognominis sui fluvio a mari XX p. M. Varro LXXXVIII civitates ea ventitasse auctor est.*

(143) *Nunc soli prope nascuntur Cerauni decuriis XXIII, Daversi XVII, Desititates CIII, Docleates XXXIII, Deretini XIII, Deraemistae XXX, Dindari XXXIII, Glinditiones XLIII, Melcumani XXIII, Naresi CII, Scirtari LXXII, Siculotae XXIII, populatoresque quondam Italiae Vardaei non amplius quam XX decuriis. Praeter hos tenuere tractum eum Ozuae, Partheni, Cavi, Haemasi, Masthitae, Arinistae.*

(144) *A Narone amne C p. abest Epidaurum colonia...*

“... Kolonija Narona u trećem konventu, od Salone 85 milja, smještena uz istoimenu rijeku, na 20 milja od mora. M. Varon kaže da ondje dolazi (sc. radi sudbenih, upravnih i dr. poslova) 89 općina.

(143) Sada se tu nalaze gotovo jedini Kerauniji s 24 dekurije, Daversi sa 17, Desitijati sa 103, Dokleati s 33, Deretini s 14, Deremisti s 30, Dindari s 33, Glinditioni s 44, Melkumani s 24, Naresiji sa 102, Skirtari sa 72, Sikuloti s 24, nekadašnji pljačkaši Italije Vardejci ne više od 20 dekurija. Osim ovih ono područje drže Ozuejci, Parteni, Kaviji, Hemasi, Mastiti, Arinisti.

(144) Od rijeke Narona udaljena je kolonija Epidaur 100 milja...”

Vidi se posve jasno da stanje zabilježeno provincijskom statistikom pripada novijem vremenu, to jest Plinije smatra da podatci vrijede i “sada” (*nunc*). Prema tome, podatci za koje je izvor Varonovo djelo, pripadaju starijem vremenu.

No to je samo jedan aspekt stvari. Drugi aspekt odnosi se na kompoziciju Varonova opisa primorskog Ilirika i na implikacije koje iz nje slijede. Ako je naime Varon Ilirik predstavio kao slijed cjelina u nizu od sjeverozapada, počevši od Histrije, navodeći redom Japudiju (u Plinija: 3, 140), Liburniju i Delmaciju (3, 141), bilo bi posve logično da je opis nastavio, odnosno zaključio, još nekom cjelinom istog reda (kategorije). U ovom slučaju moglo bi se raditi o prvotnom rimskom Iliriku koji počinje sa širim područjem Narone. Čini mi se posve logičnim pretpostaviti da je Plinijevo pozivanje na zbirni Varonov podatak u funkciji svojevrsnog ekvivalenta izrazima Delmacija, Liburnija itd. Veoma veliki broj općina podređenih jurisdikcijskom sjedištu u Naroni moglo bi odgovarati stanju iz kasnog republikanskog razdoblja kada su se kao *civitates* računale i brojne općine koje izvori inače poimence ne bilježe, posebice pak one koje su bile u sklopu nekadašnjih “plemenskih” cjelina.

Takva uloga Narone, kao glavnog mjesta na tlu staroga rimskog Ilirika, uistinu se nazire iz vijesti o zbivanjima u toj oblasti do Oktavijana. Poznato je da pohodi Marcija Figula i Scipiona Nazike polaze iz Narone; vrlo je vjerojatno da se s Naronom povezuje i djelovanje Fulvija Flaka protiv Ardijejaca 135., a Narona je glavna baza i za operacije koje izvode Sulpicije i Vatinije 46. i 45. g. prije Krista Otuda valja s punim uvažavanjem razmatrati mišljenja da je Narona zapravo glavno središte Ilirika pri koncu republikanskog razdoblja, a moguće i kasnije.²⁸

²⁸ U tom smislu osobito J. J. WILKES 1969, 245 i d., 484-485.

U svakom slučaju se čini da Plinijev citat iz Varona dobiva puni smisao u takvom okviru. Ovdje ćemo ipak upozoriti da je, barem po našem sudu, vjerojatnije da onih 89 općina pripada starom rimskom posjedu u Iliriku, području za koje je Narona mogla biti uistinu glavno središte u sudbenom, upravnom i vojnom pogledu. Ovaj pak rimski posjed nedvojbeno je kroz neko vrijeme bio označen imenom *Illyricum*. Budući da se već u 2. stoljeću isto ime već protegnulo na čitav pojas od Istre do Albanije, u uporabi je značenje bilo određeno kontekstom. U Plinijevu opisu otočja, kao što je poznato, na jednom mjestu nalazimo izričaj koji bi mogao sasvim izravno posvjedočiti uporabu imena Ilirik u užem smislu.

Ab Issa Corcyra Melaena cognominata cum Cnidiorum oppido distat XXV, inter quam et Illyricum Melita... (Nat. hist. 3, 152).

“Korkira zvana Melaena (Crna), s knidskim gradom, udaljena je 25 milja od Ise, a između nje i Ilirika je Melita...”

Čini se vjerojatnim da se naziv *Illyricum* za susjedno kopno uistinu ne odnosi na širi Ilirik, već upravo na onaj južni dio kojeg su Rimljani stekli 168.

Podjela rimskog Ilirika oko sredine 1. st. prije Krista i Strabonova “regionalizacija”

Sada se već jasnije razabire da je u podlozi Plinijeve geografije djelo koje je Ilirik opisivalo navodeći oblasti imenovane po narodima koji u njima dominiraju. Ovdje ćemo navesti sva mjesta u Plinija:

(1) **Histria**. Nakon spomena u okviru izlaganja o Cisalpini (3, 127), Plinije iscrpnije govori o Istriji u 3, 129. Na drukčiji način je spominje i u prikazu otočja (3, 151): ... *iuxta Histrorum agrum Cissa, Pullaria et Absyrtides Grais dictae a fratre Medeae ibi interfecto, nunc Absortium*. Ovdje se uočava sustav opisa jadranskih otoka u kojem se otoci i otočni skupovi povezuju s pojedinim odsjecima ili točkama obale. Povezivanje Apsirtida s Istrijom ukazuje na istu tradiciju koju slijedi i Strabon (7, 5, 4) koji također određuje položaj Apsirtida prema Istri.

(2) **Iapudia**. Spomenuvši da se oblasti Karna i Japoda dodiruju (3, 127), Plinije spominje ponovo Japudiju prenoseći različite navode o pripadnosti dužinama pojedinih sektora obale (3, 129): *Nonnulli in Flanaticum sinum Iapudiam promovere a tergo Histriae CXXX, dein Liburniam CL fecere*. U oba slučaja je riječ o preuzimanju podataka iz starijih djela. Za nas posebno značenje ima vijest o granici Japudije (i Liburnije) na rijeci Telaviju, jer ona po svemu odgovara vijesti o granici Liburnije i Dalmacije na Krki: ... *flumen Telavium quo finitur Iapudia* (3, 140). U natpisu CIL V 3346 iz Verone spominje se nepoznati (Augustov) zapovjednik nad Japudijom i Liburnijom tijekom Batonova ustanka: *[hello] Batoniano praeftui[...] Iapudtai et Liburn[ia]i?*²⁹

(3) **Liburnia**. Iako navod o protezanju naroda Liburna od Raše do Krke na početku izlaganja o Iliriku (3, 139) upućuje na zaključak da se i Liburnija proteže

²⁹ V. поближе u M. SUIĆ, 1992.

καλουμένη καὶ πόλις, Κνιδίων κτίσμα, τοῖς δὲ Ἀρδιαίοις ἢ Φάρος, Πάρος λεγομένη πρότερον· Παρίων γὰρ ἔστι κτίσμα.

“Zatim rijeka Naron i oko nje Daorizi i Ardijejci i Plerejci, kojima prileži otok zvan Cma Korkira i grad, osnovan od Knidana; Ardijejcima pak Far, isprva zvan Par, jer je osnovan od Parana.”

Ovaj put otoci se povezuju s narodima koji stanuju na kopnu preko puta: Hvar (ovdje spomenut po drugi put) s Ardijejcima, Korčula s Plerejcima. Ne ulazeći u zamršenu raspravu o tumačenju ovih podataka, napose s obzirom na problem područja Ardijejaca, samo ćemo istaknuti da je Strabon, držeći se nekog svog vrela, četirima već spomenutim skupinama otoka dodao i ovu petu, najjužniju, koja očevidno pripada posljednjem opisanom dijelu ilirske obale, od okolice ušća Neretve do Epidamna. Tako dobivamo naznake sustava koji se naslućuje i u opisu samog primorja (v. shemu u prilogu).

Na kraju ćemo ipak još jednom podsjetiti na to da je “delmatska obala” razmjerno nova pojava u antičkoj geografiji. Strabon nam to posredno pokazuje već i time što ne donosi procjenu njene dužine, kao za obale pripisane Histrima, Japodima i Liburnima; štoviše, Strabon navodi jedinstvenu mjeru za čitav potez od južnog kraja Liburnije do Akrokeraunijskog rta (7, 5, 9); posve očekivano, jer u helenističkim zemljopisnim tekstovima nije bilo podataka za sam delmatski dio obale.

Zaključni osvrt

Prije zaključnih opaski podsjetit ćemo na to da se Dalmacija spominje i u Eutropijevom sažetku rimske povijesti (4. st.), u vezi s Koskonijevim pohodom. Eutropije, najvjerojatnije sažimajući Livijevo izlaganje, navodi kamo su sve upućene rimske vojske nakon prestanka Suline diktature 78. g. prije Krista:

M. Aemilio Lepido Q. Catulo consulibus, cum Sulla rem publicam composuisset, bella nova exarserunt, unum in Hispania, aliud in Pamphylia et Cilicia, tertium in Macedonia, quartum in Dalmatia (6, 1). Malo dalje pak iznosi kako je protekao pohod u Iliriku:

Ad Illyricum missus est C. Cosconius pro consule. Multam partem Dalmatiae subegit, Salonas cepit et composito bello Romam post biennium rediit (6, 4).

“U Ilirik je poslan Gaj Koskonije s ovlastima prokonzula. Znatno dio Dalmacije je pokorio, Salonu zauzeo i, dovršivši rat, nakon dvije godine u Rim vratio.”

Eutropije piše stoljećima kasnije, u vrijeme kada se ime *Dalmatia* već čvrsto vezalo uz pojam određene provincije. U izvoru koji je sažimao, Eutropije je svakako čitao da je pohod bio usmjeren ponajprije protiv Delmata, te da su se važne borbe vodile oko Salone, grada koji je bio poznat, općenito, ali i kao metropola provincije Dalmacije. Jedno i drugo moglo ga je navesti na to da područje Koskonijeva djelovanja označi imenom Dalmacije. Što je pak stajalo u njegovu izvoru, ne možemo doznati. Jedino što je ovdje razmjerno sigurno, jest

napomena da je Koskonije bio poslan *ad Illyricum*: Koskonije je doista morao dobiti ovlasti *pro consule* za Ilirik u cjelini i to je najvjerojatnije trag izvornog navoda. Iz toga međutim ne možemo zaključiti da je izvor spominjao Dalmaciju kao poseban dio Ilirika.

Sažimljući prethodna razmatranja, čini se utemeljenom pretpostavka o tome da je područje koje danas nazivamo srednjom Dalmacijom dobilo posebno ime tek potkraj 2. stoljeća prije Krista. To područje nije prethodno bilo posebno imenovano. U opisima istočnojadranskog primorja nalazimo podjele po plemenima koja nastavaju pojedine odsjeke priobalja; mjestimice se javljalo protezanje imena Liburna na ovaj pojas, kao i Ilira s druge strane. Tek od vremena kada su se ovdje pojavili i učvrstili Delmati, srednjodalmatinsko područje se počinje shvaćati kao zasebna cjelina i, posve očekivano, nazivati upravo po njima. Kako se pokazalo, u Posidonija, Varona (preko Plinija) i Strabona, sve upućuje na to da ime *Dalmatia* (*Delmatia*) označuje oblast u zemljopisnom smislu. Takvo imenovanje je nedvojbeno nadilazilo političke i upravne granice – ništa čudno imajući u vidu njihovu promjenjivost upravo tijekom 2. i 1. stoljeća. Ovo ime se zacijelo učvrstilo ne samo zbog toga što su Delmati držali čitavo zaleđe i pojedine dijelove obale (stalno ili povremeno), nego i zato što se domorodački živalj oblasti etnički nije razlikovao od Delmata. Sve zajednice spominjane u ranijim izvorima, Bulini, Nestejci, Hilejci odnosno Tarioti, zapravo su pripadali istoj etničkoj skupini kao i Delmati, a procesi gospodarske integracije kao i (vjerojatno ubrzano) strujanje stanovništva iz zaleđa na obalu samo su pojačavali etničku homogenizaciju.³¹

Kako pokazuje potpuno podudaranje u podjeli (primorskog) Ilirika u Plinijevu izvoru i u Strabona (v. shemu), radi se o konceptu koji je na samom kraju republikanskog razdoblja morao biti općenito prihvaćen.

Ime Dalmacija, već utvrđeno do Augustova doba, poprima ubrzo novo značenje. Upoznajući bolje unutrašnjost Ilirika, Rimljani su počeli povezivati Delmate s njihovim susjedima u zaleđu, šireći pojam Dalmacije prema sjeveru i istoku. Najpouzdaniji je svjedok svakako Velej Paterkul, kao sudionik posljednjih velikih rimskih vojnih napora za pokoravanje Ilirika od 6. do 9. g. po Kristu U njega nalazimo na četiri mjesta izraz *Delmatia*, uvijek u tom novom, proširenom značenju (2, 90, 1; 2, 110, 1-2; 2, 114, 3). Osobito je indikativan posljednji spomen, gdje nalazimo Vibija Postuma na čelu “nove” Dalmacije (2, 116, 1-2): *Magna in bello Delmatico experimenta uirtutis, in multos ac difficiles locos praemissus, Germanicus dedit. Celebri etiam opera diligentique Vibius Postumus, uir consularis, praepositus Delmatiae, ornamenta meruit triumphalia...* Tu je napokon i navod u kojem su Pirusti i Desitijati spomenuti kao Delmati (2, 115, 4: *Perustae et Desititates Delmatae*). Očevidno je dakle da se pojam Dalmacije širi na čitav primorsko-dinarski dio Ilirika koji se počeo upravno odvajati od sjevernijeg, panonskog dijela.

³¹ M. ZANINOVIĆ, 1966, 33 i d., 80 i d.

LITERATURA

- ALFÖLDY, G., 1965. – Geza Alföldy, *Bevölkerung und Gesellschaft der Römischen Provinz Dalmatien*, Budapest.
- BATOVIĆ, Š. 1983. – Šime Batović, Kasno brončano doba na istočnom jadranskom primorju, *Prapovijest jugoslavenskih zemalja*, 4, *Bronzano doba*, Sarajevo, 271-373.
- BENAC, A. (ur.), 1964. – Alojz Benac (ur.), *Simpozijum o teritorijalnom i hronološkom razgraničenju Ilira u praistorijsko doba* (Symposium sur la délimitation territoriale et chronologique des Illyriens a l'époque préhistorique), *Posebna izdanja Naučnog društva Bosne i Hercegovine*, 4, *Centar za balkanološka ispitivanja*, 1, Sarajevo.
- BOJANOVSKI, I., 1988. – Ivo Bojanovski, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, *Djela ANUBiH*, 66, Sarajevo.
- CABANES, P., 1988. – Pierre Cabanes, *Les Illyriens de Bardylis à Genthios, Regards sur l'Histoire*, 65, SEDES, Paris.
- ČAČE, S., 1979. – Slobodan Čače, Prilozi proučavanju političkog uređenja naroda sjeverozapadnog Ilirika, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio društvenih znanosti*, 18, Zadar, 43-125.
- ČAČE, S., 1995. – Slobodan Čače, Dalmatica Straboniana (Strabon, *Geogr.* 7, 5, 5), *Diadora*, 16-17, Zadar, 1995, 101-134.
- ČAČE, S., 2001. – Slobodan Čače, Plinije kao izvor za povijest srednje Dalmacije do druge polovice 1. st. po Kristu, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*. Suplement, br. 1, Rijeka, 91-104.
- ČOVIĆ, B., 1987. – Borivoj Čović, Srednjodalmatinska grupa, *Prapovijest jugoslavenskih zemalja*, 5, *Željezno doba*, Sarajevo, 442-480.
- DESANGES, J., 1980. – Jehan Desanges, *Pline l'Ancien, livre V, 1-46, L'Afrique du Nord*, Les Belles Lettres, Paris.
- DETLEFSEN, D., 1904. – Detlef Detlefsen, Die geographischen Bücher (II, 242. – VI schluss) der Naturalis Historia des C. Plinius Secundus mit vollständigem kritischen Apparatus, *Quellen und Forschungen zur alten Geschichte und Geographie*, 9, Berlin.
- DETLEFSEN, D., 1906. – Detlef Detlefsen, *Ursprung, Einrichtung und Bedeutung der Karte Agrippas*, Berlin.
- DETLEFSEN, D., 1908. – Detlef Detlefsen, *Die formulae provinciarum, eine Hauptquelle des Plinius, Sieglins Quellen und Forschungen*, 14, Berlin.
- DETLEFSEN, D., 1909. – Detlef Detlefsen, Die Anordnung der geographischen Bücher des Plinius und ihre Quellen, *Quellen und Forschungen zur alten Geschichte und Geographie*, 18, Berlin.

- DOBIÁŠ, J., 1930. – Josef Dobiáš, *Studie k Appianove knize illyrské*, Praha.
- DUECK, D., 2000. – Daniela Dueck, *Strabo of Amasia. A Greek Man of Letters in Augustan Rome*, London – New York.
- FITZ, J. 1988. – Jenö Fitz, La division de l'Illyricum, *Latomus*, 47,1, Bruxelles, 13-25.
- HONIGMANN, E., 1931. – E. Honigmann, Strabon, *Realencyclopädie*, 4, A1, Stuttgart, 76-155.
- JONES, H. L., 1969. – Horace L. Jones, *The Geography of Strabo*, Loeb Classical Library, vol. II, Cambridge, Mass. – London 1969.
- KATIČIĆ, R., 1963. – Radoslav Katičić, Das mitteldalmatinische Namengebiet, *Živa antika*, 12, Skopje, 255-292.
- KATIČIĆ, R., 1964. – Radoslav Katičić, Suvremena istraživanja o jeziku starosjedilaca ilirskih provincija, *Simpozijum o teritorijalnom i hronološkom razgraničenju Ilira u praistorijsko doba*, Sarajevo, 9-58.
- KATIČIĆ, R., 1974. – Radoslav Katičić, Liburnski otoci kod antičkih autora, *Zbornik Zadarsko otočje*, Zadar, 35-45.
- KATIČIĆ, R., 1995. – Radoslav Katičić, *Illyricum mythologicum*, Zagreb.
- MARION, Y., 1996. – Yolande Marion, Pline et l'Adriatique orientale: quelques problèmes d'interprétation d'Histoire Naturelle 3.129-152, *Geographica Historica*. Séminaire Bordeaux, 1994-1995, Bordeaux, 119-136.
- MAYHOFF, C., 1906. – C. Plinii Secundi aturalis Histroeae libri XXXVII post L. Iani obitum edidit C. Mayhoff, Teubner, Leipzig.
- NIESE, B., 1878. – B. Niese, Beiträge zur Biographie Strabos, *Hermes*, 13, 33-45.
- PAIS, E., 1908. – Ettore Pais, *Ricerche storiche e geografiche sull'Italia antica*, Torino.
- PAPAZOGLU, F., 1967. – Fanula Papzoglu, Politička organizacija Ilira u vreme njihove samostalnosti, Simpozijum o Ilirima u antičko doba (Sarajevo, 1966.), *Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*, 5, Centar za balkanološka ispitivanja, 2, Sarajevo, 11-31.
- SUIĆ, M., 1955. – Mate Suić, Istočna jadranska obala u Pseudo Skilakovu Periplusu, *Rad JAZU*, 306, Zagreb, 121-185.
- SUIĆ, M., 1979. – Mate Suić, Neke historijske determinante u formiranju hrvatskog etnosa, *Naše teme*, 23,2, Zagreb, 361-374.
- SUIĆ, M., 1992. – Mate Suić, Liburnija i Liburni u vrijeme velikog ustanka u Iliriku od 6. do 9. god. poslije Krista (uz CIL V 3346), *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu*, 24-25, Zagreb, 55-66.
- SYME, R., 1937. – Ronald Syme, Pollio, Salonus and Saloniae, *Classical Quarterly*, 31, 39-48.

- WILKES, J. J., 1969. – John J. Wilkes, *Dalmatia*, London.
- ZANINOVIĆ, M., 1966. – Marin Zaninović, Ilirsko pleme Delmati, I dio, Politička povijest i teritorijalna rasprostranjenost, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, 4 (2), Sarajevo, 27-92.
- ZEHNACKER, H., 1998. – H. Zehnacker, *Pline l'Ancien, Histoire naturelle, livre III. Texte établi, traduit et commenté par Hubert Zehnacker, Professeur a l'Université de Paris IV. – Sorbonne, Les Belles Lettres. Collection des Universités de France, publiée sous le patronage de l'Association Guillaume Budé, Paris.*
- ZIPPEL, G., 1877. – Georg Zippel, *Die Römische Herrschaft in Illyrien bis auf Augustus*, Leipzig.

Slobodan Čače: THE NAME DALMATIA IN SECOND AND FIRST CENTURIES B.C.

S u m m a r y

When, under Augustus, Roman Illyricum was divided in two provinces, the northern one got the name *Pannonia*, while the southern one kept the name of *Illyricum*. However, already since the beginning, the latter was also known as *Dalmatia*. There is no doubt that it owed its name to the people of Delmatae (Dalmatae), though it seems that another fact had decisive role: name Dalmatia was already deeply rooted - probably since the end of the second century B.C. – in the area between the River Krka at the North-West and the River Neretva at the South-East. In this paper, the author discusses these early records of territorial name Dalmatia.

Since this region was not perceived as a whole in the early Greek works, it was not named separately there. In the period from the fourth to the early second century B.C. the region was divided among various native communities (Hylloi, Boulinoi and Nestoi in the coastal area), Greek Issaeans (Tragurium, Epetium) and, occasionally, Illyrian kings and dynasts. The situation radically changed along with the affirmation and independence of Delmatae. Although Delmatae never occupied the region in its entirety, their domination over it is indubitable. In addition, it is equally important that all of the local populations were ethnically related to Delmatae. These two factors most probably caused that the region between the south-eastern border of Liburnia and the north-western border of the Roman possession in Illyricum (conquered in 168 B.C.) would be named precisely after Delmatae.

The author analyses places in Posidonius (F 174 Jacoby = Athenaeus, IX 369cd) and in Vatinius's letters to Cicero (*ad fam.* 5, 9, 2; 5, 10, 4). In addition, he presents in greater detail problems of Pliny's data (*Nat. hist.* 3, 141: *Liburniae finis et initium Delmatiae Scardona in amne eo XII passuum a mari*) for which is assumed that originated from some Varro's work. Finally, the author reminds of the fact that Strabo too included Dalmatia as a separate region in his description of Illyricum (7, 5, 5: ἡ τῶν Δαλματιῶν παραλία; τὴν Δαλματικὴν).

The author concludes the paper pointing out writings of Velleius Paterculus (2, 90, 1; 2, 110, 1-2; 2, 114, 3) in which one can observe connection of Delmatae with kindred tribes of the interior (2, 115, 4: Daesitiates, Pirustae). This is a clear indication of spreading the name out on the area that at the end of the Augustus's rule would be partitioned off as a province in which the name *Dalmatia* would be gradually established.